

UDK 7.0.741.744

"THE IMPORTANCE OF A CREATIVE APPROACH IN TEACHING STUDENTS
QUICK SKETCHING EXERCISES"

"TALABALARNI TEZ QALAMCHIZGI MASHQLARIGA O'RGATISHDA IJODIY
YONDASHUVNING AHAMIYATI"

«ЗНАЧЕНИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОДХОДА В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ
БЫСТРЫМ НАБРОСКАМ»

Suyunov Navro'z Alisher o'g'li

Qarshi Davlat Universiteti mustaqil tadqiqotchisi, 180100, Qashqadaryo viloyati,

Qarshi shahar E-mail: navruz.suyunov.n@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarni tez qalamchizgi mashqlariga o'rgatishda ijodiy yondashuvning ahamiyati muammosi ko'rib chiqiladi. Tezkor chizgilar yordamida badiiy tafakkurni rivojlantirish masalasi san'at ta'limi jarayonida dolzarb bo'lib, bu borada samarali metodlar ishlab chiqish zaruriyati yuzaga keladi. Maqolada tez qalamchizgilarda ijodiy yondashuvni shakllantirishning nazariy va metodik asoslari yoritilgan.

Maqolaning maqsadi — talabalarni tez qalamchizgi mashqlariga jalb etishda ijodiy yondashuvning o'rni va ahamiyatini tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqotda kuzatuv, taqqoslash, nazariy tahlil hamda grafik mashqlarni amaliyotda qo'llash usullari qo'llanildi. Shahrisabz davlat pedagogika institutining tasviriy san'at yo'nalishi talabalari bilan olib borilgan kuzatuvlar va tajriba mashg'ulotlari asosiy material sifatida tanlandi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, tez qalamchizgilarda ijodiy yondashuvdan foydalanish talabalarda kuzatuvchanlikni oshirish, obrazli tafakkurni rivojlantirish hamda mustaqil san'atkorlik faoliyatiga yo'naltirishda muhim omil ekanligi aniqlangan.

Maqola tez qalamchizgi mashqlarini ijodiy yondashuv asosida o'rgatishning kompleks taqiqlangan bag'ishlangan. Maqolada talabalarda badiiy tafakkurni rivojlantirishdagi metodik muammolar ochib beriladi. Alohida e'tibor tezkor mashqlar orqali talabaning ijodiy izlanish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Ijodiy yondashuv, Tez qalamchizgi mashqlari, Talabalarda badiiy tafakkur, Tasviriy san'at pedagogikasi, Obrazli fikrlash, Ijodiy ko'nikmalarni rivojlantirish, Kuzatuvchanlikni shakllantirish, Pedagogik metodika, San'at ta'limida innovatsiya, Grafik mashqlar.

KIRISH

1.1. Muammolarning dolzarbligi: Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, bugungi kunda tasviriy san'at ta'limi tizimida talabalarning ijodiy tafakkurini shakllantirish masalasi pedagogik jarayonning markazida turibdi. Tez qalamchizgi mashqlari bu borada samarali metodlardan biri sifatida qaraladi, chunki ular qisqa vaqt ichida talabaning kuzatuvchanligini, tafakkur tezligini va ijodiy tasavvurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu muammo nafaqat bizning mamlakatimizda, balki dunyo miqyosida ham ahamiyatga ega,

chunki zamonaviy san'at ta'limida ijodiy yondashuvni rivojlantirish yosh avlodni mustaqil fikrlash, san'atkor sifatida shakllanish hamda raqobatbardosh kadr bo'lishga tayyorlaydi.

1.2. Muammoga oid xorijiy va mahalliy adabiyotlar tahlili: Xorijiy nazariyalar tahlili shuni ko'rsatadiki, tezkor chizgi mashqlari talabalarda nafaqat texnik malakani, balki kognitiv faoliyatni ham rivojlantiradi (masalan, Yevropa va AQSH san'at pedagogikasida "quick sketching" uslubi keng qo'llaniladi). Bu nazariyalar talabalarni kreativ tafakkurga yo'naltirishda qisqa muddatli mashqlarning samaradorligini ta'kidlaydi. Mahalliy adabiyotlar tahlili esa, ko'proq akademik tasviriy mashg'ulotlar va realistik chizmachilik usullariga urg'u berilganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tez qalamchizgilarning maxsus metodik asoslari yetarlicha ishlab chiqilmaganligi aniqlanadi. Muammoga oid xorijiy va mahalliy adabiyotlar tahlili quyidagi bo'shliqlarni aniqlashga imkon berdi: talabalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishda tez chizgilar imkoniyatlari kam tadqiq qilingan, ularni o'qitishning innovatsion usullari esa yetarli darajada asoslanmagan.

1.3. Muammolarni o'rganish holatidagi bo'shliqlarni aniqlash: Adabiyotlarni o'rganish shuni ko'rsatdiki, mahalliy tajribalarda tez qalamchizgi mashqlariga nisbatan ijodiy yondashuv masalalari to'liq ochib berilmagan. Asosan texnik malakalarni shakllantirishga ko'proq e'tibor qaratilgan, lekin badiiy tafakkurni rivojlantirish omili yetarlicha yoritilmagan. Shu sababli, talabalarning kreativ salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni ishlab chiqish zarur.

1.4. Tadqiqotning maqsadi va vazifalari: Ushbu o'rganilmagan sohalar mazkur maqolaning maqsadini shakllantirishga imkon berdi – u ham bo'lsa, talabalarni tez qalamchizgi mashqlariga o'rgatishda ijodiy yondashuvning o'rni va ahamiyatini aniqlashdir. Maqolada ko'rsatilgan maqsadni amalga oshirish quyidagi tadqiqot vazifalarini hal qilish orqali amalga oshirildi:

- tez qalamchizgi mashqlarining nazariy asoslarini yoritish;
- xorijiy va mahalliy tajribalarni tahlil qilish;
- talabalarda badiiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi mashqlar tizimini asoslash;
- tajriba jarayonida ijodiy yondashuvning samaradorligini aniqlash.

1.5. Maqola materiallarining nazariy va amaliy hissasi: Maqola materiallari tasviriy san'at pedagogikasida tez qalamchizgilardan foydalanishning nazariy asoslarini boyitadi. Amaliy jihatdan esa, talabalar bilan mashg'ulotlar jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan samarali metodik tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Maqola san'at ta'limi jarayonida ijodiy yondashuvni rivojlantirish bo'yicha yangi qarashlarni taqdim etadi va pedagogik tajribalarda qo'llash uchun asosiy manba bo'lishi mumkin.

MATERIALLAR VA METODLAR

2.1. Tadqiqot chegaralarini ta'riflash: Ushbu tadqiqotning eksperimental chegaralari talabalarni tez qalamchizgi mashqlariga o'rgatish jarayonida ijodiy yondashuvning samaradorligini aniqlash bilan cheklanadi. Tadqiqot tasviriy san'at ta'limi yo'nalishida o'qiyotgan talabalar doirasida olib borildi va faqat grafik mashqlar (tezkor qalamchizgi)ni o'z ichiga oldi.

2.2. Tadqiqot savollari va gipoteza.

Belgilangan maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi tadqiqot savollari shakllantirildi:

- Tez qalamchizgi mashqlari talabalarda badiiy tafakkurni rivojlantirishga qanday ta'sir ko'rsatadi?
- Ijodiy yondashuv tez qalamchizgi jarayonida talabalarning kuzatuvchanlik va obrazli fikrlash qobiliyatlarini qay darajada oshiradi?
- Qaysi pedagogik usullar tez qalamchizgi mashqlarining samaradorligini ta'minlaydi?

Gipoteza: Agar talabalarga tez qalamchizgi mashqlari ijodiy yondashuv asosida o'rgatilsa, ularning badiiy tafakkuri, kuzatuvchanligi va ijodiy tasavvuri an'anaviy metodlarga nisbatan yuqori darajada rivojlanadi.

2.3. Tadqiqot metodlari va usullarini tanlash asoslari

Yetakchi metod va usul sifatida quyidagilar tanlandi:

- pedagogik kuzatuv;
- taqqoslash va nazariy tahlil;
- eksperimental mashqlar (tezkor qalamchizgi topshiriqlari);
- test va suhbatlar orqali baholash.

Bu metodlar va usullarni tanlash sabablari shundan iboratki, ular nafaqat talabalarning chizmachilik malakasini, balki badiiy tafakkur darajasini ham o'lchash imkonini beradi.

2.4. Tadqiqotning eksperimental bazasi va uning tanlanish asoslari: Tadqiqotning eksperimental bazasi sifatida **Shahrisabz davlat pedagogika instituti**, "**Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi**" yo'nalishi tanlandi. Ushbu eksperimental bazani tanlash sabablari – bu yerda talabalarning kasbiy tayyorgarligi san'at ta'limi yo'nalishiga qaratilgani hamda tezkor mashqlarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish imkoniyatining mavjudligi bilan izohlanadi.

Tadqiqotda ishtirok etgan kontingent – 2-3-bosqich talabalari bo'lib, jami 60 nafar talaba qatnashdi. Tadqiqot ishtirokchilarini tanlash sabablari – ularning chizmachilik bo'yicha boshlang'ich tayyorgarlikka ega bo'lishi va ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun zarur imkoniyatlarga egaligi bilan bog'liq.

Eksperiment quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oldi:

- **Birinchi bosqich** – diagnostik bosqich: talabalar bilim, ko'nikma va badiiy tafakkur darajasini aniqlash.
- **Ikkinchi bosqich** – tajriba bosqichi: tez qalamchizgi mashqlarini ijodiy yondashuv asosida tashkil qilish va ularni nazorat guruhlar bilan taqqoslash.
- **Uchinchi bosqich** – yakuniy bosqich: natijalarni baholash va umumlashtirish.

Bosqichlarning jami pedagogik tajriba natijalarini xolis baholashni ta'minladi. Baholash mezonlari sifatida talabalarning kuzatuvchanligi, ijodiy fikrlashi, chizgi tezligi va badiiy yechim topish qobiliyatlari olindi. Ushbu mezonlar mashq natijalarini tahlil qilish, test savollari va ekspert bahosi orqali tekshirildi.

2.5. Eksperimentning borishi va uning o'tkazilish shartlari: Eksperiment o'quv jarayonining amaliy mashg'ulotlari doirasida olib borildi. Mashg'ulotlar haftasiga ikki

marotaba, 3 oy davomida tashkil etildi. Nazorat guruhi an'anaviy usullar asosida o'qitildi, tajriba guruhi esa ijodiy yondashuv asosidagi tez qalamchizgi mashqlari bilan shug'ullandi. Eksperimentning o'tkazilish shartlari bir xil bo'lishi uchun barcha talabalar teng vaqt, teng material (qalam, qog'oz) va teng mashq soniga ega bo'ldilar.

NATIJALAR

Maqoladagi eksperiment bosqichlarining mantiqiga ko'ra, talabalarni tez qalamchizgi mashqlariga ijodiy yondashuv asosida o'rgatish jarayoni uch bosqichda tashkil etildi: tayyorgarlik, asosiy va yakuniy bosqich.

- **Tayyorgarlik bosqichi** – talabalar bilim darajasi, kuzatuvchanlik va badiiy tafakkur holatini aniqlash uchun dastlabki diagnostika o'tkazildi. Ushbu bosqichda talabalar chizgi tezligi, shaklni aniqlash qobiliyati va obrazli fikrlash bo'yicha boshlang'ich natijalar qayd etildi.

- **Asosiy bosqich** – ijodiy yondashuv asosidagi tez qalamchizgi mashqlari joriy qilindi. Talabalar guruhlariga bo'linib, nazorat guruhi an'anaviy metodlar asosida, tajriba guruhi esa ijodiy mashqlar orqali o'qitildi. Mashg'ulotlar davomida tezkor chizgilar orqali kuzatuvchanlikni rivojlantirish, obrazli fikrni boyitish va ijodiy yechim topishga alohida e'tibor qaratildi.

- **Yakuniy bosqich** – o'quv jarayonining natijalari tahlil qilinib, talabalar bilim va ko'nikmalari qayta baholandi. Ekspert baholari, test natijalari va talabalar ishlarining sifat ko'rsatkichlari tahlil etildi.

Maqolada ishlab chiqilgan “Tez qalamchizgilarni ijodiy yondashuv asosida o'rgatish metodikasi” tajribaviy sinovlardan o'tkazildi.

Muallif tomonidan ishlab chiqilgan metodika quyidagi natijalarga erishishga imkon berdi:

- talabalar tez chizish ko'nikmalarini egalladilar;
- kuzatuvchanlik va obrazli tafakkur sezilarli darajada oshdi;
- ijodiy yechim topish tezligi va samaradorligi kuchaydi;
- san'at asarini yaratishda talabalarning mustaqil yondashuvi shakllandi.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan metodika ijodiy mashqlar tizimi, nazorat topshiriqlari va baholash mezonlarini o'z ichiga olib, talabalar jarayonga faol jalb qilinishini ta'minladi.

Rasmdagi natijalar shuni ko'rsatadiki, tajriba guruhidagi talabalar nazorat guruhiga nisbatan tez qalamchizgi mashqlarida ko'proq muvaffaqiyatga erishdilar. Jadvaldagi natijalar shuni ko'rsatadi, tajriba guruhida kuzatuvchanlik va obrazli tafakkur darajasi 25–30% ga yuqorilagan.

Ushbu natijalar isbotlaydi: tez qalamchizgilarda ijodiy yondashuvni qo'llash talabalar badiiy tafakkurini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi.

MUHOKAMA

4.1. Olingan natijalarning tadqiqot gipotezasi bilan muvofiqligi: Maqoladagi natijalarni umumlashtirib aytganda, tajriba davomida qo'llanilgan ijodiy yondashuv asosidagi tez qalamchizgi mashqlari gipotezani to'liq tasdiqladi. Ya'ni, bu metodika talabalarning kuzatuvchanligini, obrazli tafakkurini va chizgi tezligini oshirishda samarali

ekanligi isbotlandi. Maqolada taklif etilgan metodika samaradorligi nazorat va tajriba guruhlar natijalari o'rtasidagi farqlar orqali tasdiqlandi.

4.2. O'z tadqiqotida va boshqa mualliflar tadqiqotida mavjud bo'lgan muhokamali jihatlar: Olingan natijalar xorijiy va mahalliy tadqiqotchilarning oldingi natijalari bilan qisman mos keladi, biroq to'liq mos emas. Masalan, P. Smith va E. Eisner tadqiqotlarida tez chizgilar ijodiy tafakkurni rivojlantirishda muhim omil sifatida ko'rsatilgan bo'lsa, bizning tajribamizda bu jarayon kuzatuvchanlik va obrazli fikrlashning yanada yuqori ko'rsatkichlari bilan tasdiqlandi.

Olingan natijalar ilmiy munozarada Vygotskiy va Rostovsev kabi olimlarning fikrlari bilan bahslashish imkoniyatini beradi. Ba'zi olimlarning ta'kidlashicha, tez qalamchizgilarning asosiy vazifasi texnik malakani rivojlantirishdir. Biroq bizning tadqiqotimiz natijalari ularning badiiy tafakkur va ijodiy tasavvur shakllanishida ham muhim rol o'ynashini ko'rsatdi.

Mazkur tadqiqotning oldingi tadqiqotlardan ajralib turuvchi xususiyati shundaki, unda tez qalamchizgi mashqlari nafaqat texnik ko'nikma vositasi sifatida, balki ijodiy yondashuvni rivojlantirish metodikasi sifatida o'rganildi. Bundan tashqari, tajriba jarayonida grafik mashqlarni bosqichma-bosqich tashkil etish orqali kuzatuvchanlik, tasavvur va mustaqil ijodiy faoliyat uyg'unligiga erishildi.

XULOSA

5.1. Tadqiqotning qisqa yakunlari: Maqolada xulosa qilinadi: tez qalamchizgi mashqlariga ijodiy yondashuvni qo'llash talabalarning badiiy tafakkurini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Eksperiment natijalari shuni ko'rsatdiki, tajriba guruhidagi talabalar kuzatuvchanlik, obrazli tafakkur, chizgi tezligi va ijodiy yechim topish qobiliyatlari bo'yicha nazorat guruhiga qaraganda ancha yuqori natijalarga erishdilar. Bu esa gipoteza to'liq tasdiqlanganini bildiradi.

5.2. Tavsiyalar: Muallif tomonidan taklif etilgan tavsiyalar quyidagilardan iborat:

- Tez qalamchizgi mashqlarini tasviriy san'at ta'limi dasturlariga majburiy element sifatida kiritish;
- Mashg'ulotlarni tashkil etishda ijodiy yondashuv metodikasini qo'llash, talabalarni erkin chizishga va tezkor fikr yuritishga rag'batlantirish;
- Grafik mashqlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirib borish orqali talabalar badiiy tafakkurini izchil rivojlantirish;
- Tez qalamchizgi mashqlarini zamonaviy texnologiyalar (grafik dasturlar, raqamli planshetlar) bilan uyg'unlashtirish;
- O'qituvchilarning metodik tayyorgarligini kuchaytirish va tezkor chizgilarni o'qitishda innovatsion tajribalarni joriy etish.

ADABIYOTLAR:

1. Booth, J. W., Taborda, E. A., Ramani, K., Reid, T. (2016c). Interventions for teaching sketching skills and reducing inhibition for novice engineering designers. *Design Studies*, 43, 1–23. <https://doi.org/10.1016/j.destud.2015.11.002>
2. Istead, L., Istead (2022d). A simple, stroke-based method for gesture drawing. *Virtual Reality Intelligent Hardware* /Xuni Xianshi. Yu.Zhineng.Yingjian., 4(5), 381–392. <https://doi.org/10.1016/j.vrih.2022.08.004>
3. Rieger, K. L., Chernomas, W. M., McMillan, D. E., Morin, F. L. (2020). Navigating creativity within arts-based pedagogy: Implications of a constructivist grounded theory study. *Nurse Education Today*, 91, 104465. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2020.104465>
4. Chappell, K., Hetherington, L., Keene, H. R., Wren, H., Alexopoulos, A., Ben-Horin, O., Nikolopoulos, K., Robberstad, J., Sotiriou, S., Bogner, F. (2019). Dialogue and materiality/embodiment in science|arts creative pedagogy: Their role and manifestation. *Thinking Skills and Creativity*, 31, 296–322. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2018.12.008>
5. Almukhambetov, B., Tanirbergenov, M., Nebessayeva, Z. (2015) The application of figurative arts' capabilities in the Art-Pedagogical activity of a teacher. *Procedia: Social Behavioral Sciences*, 197, 1525–1529. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.07.1056>